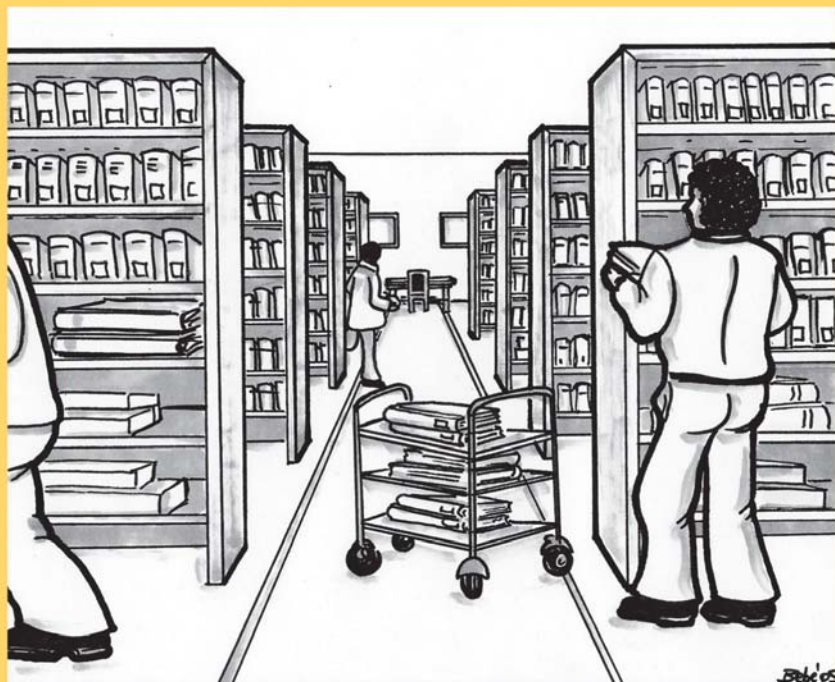

CARE AND HANDLING
OF MANUSCRIPTS
*ГАР БИЧМЭЛҮҮДИЙГ
ХАДГАЛЖ ХАМГААЛАХ НЬ*

United Nations
Educational Scientific and
Cultural Organization

INTRODUCTION

This booklet is intended for all who collect and are fond of manuscripts, as well as those in charge of public or private collections of manuscripts and rare books.

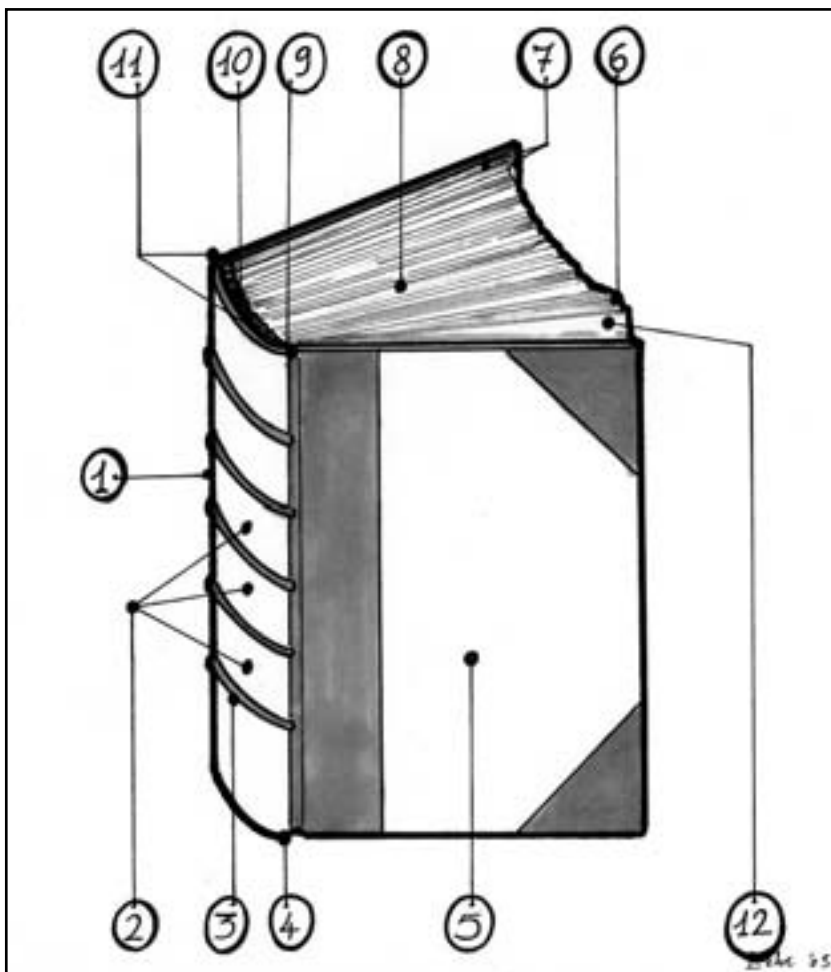
The principles given here concerning the preservation of manuscripts can also be applied to printed books and bound documents.

Certain measures concern institutions with equipment and personnel not within the means of private individuals. However, these recommendations constitute a sort of ideal which one should endeavour to reach as far as possible.

ӨМНӨХ ҮГ

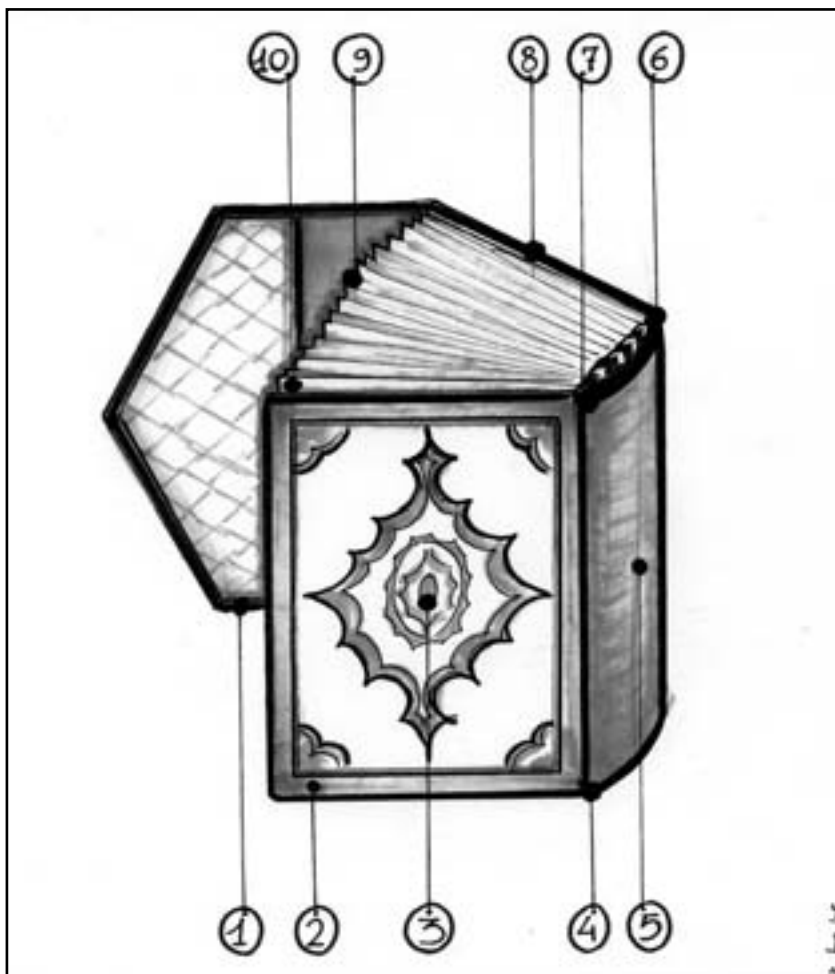
Энэхүү товхимол нь гар бичмэлүүдийг сонирхон судалдаг, түүнчлэн тэдгээрээр албан ёсны болон хувийн журмаар үйл ажиллагаа явуулдаг бүх хүнд зориулагдав. Товхимолд орсон гар бичмэлүүдийг хадгалж, арчлахтай холбогдсон энэхүү зөвлөмжүүдийг хэвлэмэл ном болон эмхтгэж хавтасласан баримт бичгүүдэд ч хэрэглэж болно. Тодорхой техник, тоног төхөөрөмж, боловсон хүчин бүхий томоохон байгууллагуудад холбоотой үйл ажиллагаанууд нь хувь хүмүүсийн бололцоо нөхцөлд тохирохгүй байж болох юм. Гэхдээ эдгээр зөвлөмжүүдэд ажилдаа боломжоороо хэрэгжүүлж болох тийм санаанууд орсон болно.

ЕВРОП ГАР БИЧМЭЛ

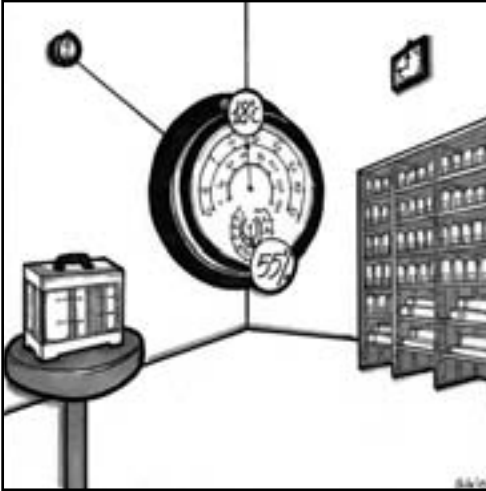
1	Нуруу/шил	7	Хатуу хавтасны илүү гарсан хэсэг
2		8	Зах
3	Оёоны утас	9	Толгой/ дээд хэсэг
4	Номын доод ирмэг	10	Каптал/ тууз
5	Хавтасны нүүрэн тал	11	Мөр/ номын зузаан
6	Задгай тал	12	Форзаци/холбогч хуудас

АРАБ ГАР БИЧМЭЛ

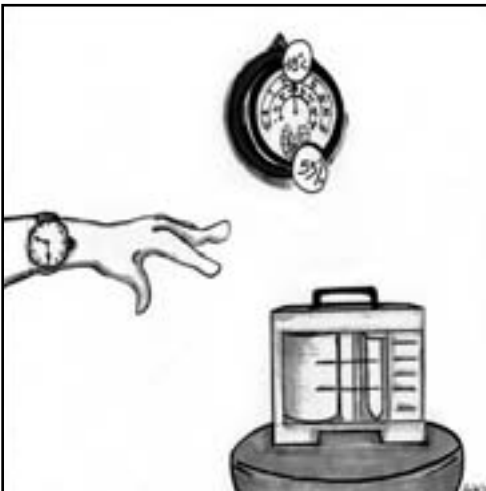
1	Нугалаастай хавтас	6	Каптал /тууз/
2	Хавтасны нүүрэн тал	7	Толгой/ дээд хэсэг
3	Зураг чимэглэл	8	Хавтасны нүүрэн тал
4	Доод ирмэг	9	Задгай тал
5	Нуруу/шил	10	Холбогч хуудас

LIBRARY AND RESERVE COLLECTION ROOM
НОМЫН САН БА БЭЛТГЭЛ ФОНДЫН ӨРӨӨ

Stabilize air-conditioning parameters in the library and reserve collection rooms (relative humidity between 50 and 60% and temperature between 16 and 20°C).

Номын сан болон бэлтгэл фондын өрөөний агааршилтын параметрийг тохируулах/харьцангуй чийгшилт 50–60%, агаарын температур 16–20 хэм.

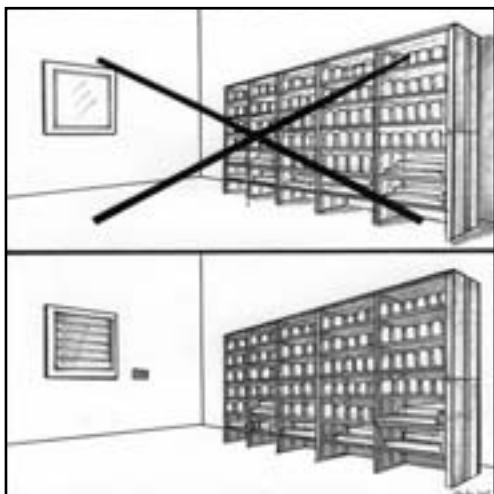
Check air-conditioning parameters at regular intervals.

Тодорхой хугацаанд агааршилтын параметрийг шалгаж байх.

Check that doors and windows are tightly closed.

Хаалга цонх сайн хаагдсан эсэхийг шалгах.

Use blinds, screens and shutters to protect documents against sunlight.

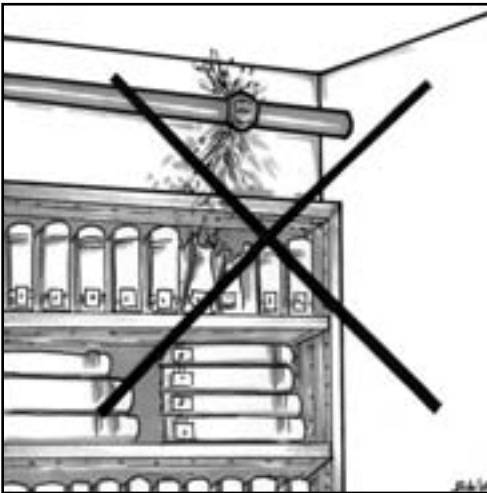
Баримт бичгийг нарны гэрлээс хамгаалж хөшиг, хаалт хийх.

LIBRARY AND RESERVE COLLECTION ROOM
НОМЫН САН БА БЭЛТГЭЛ ФОНДЫН ӨРӨӨ

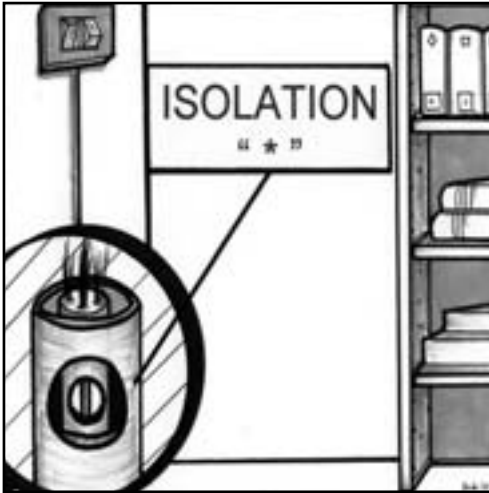
Fit all openings with a grid. Use a grid with sufficiently fine mesh to keep insects out while not restricting airflow.

Цонх болон бусад онгорхой цоорхойг хорхой шавьж орохооргүй, агаар салхи чөлөөтэй нэвтэрч байхаар маш нарийн тороор торлосон байх.

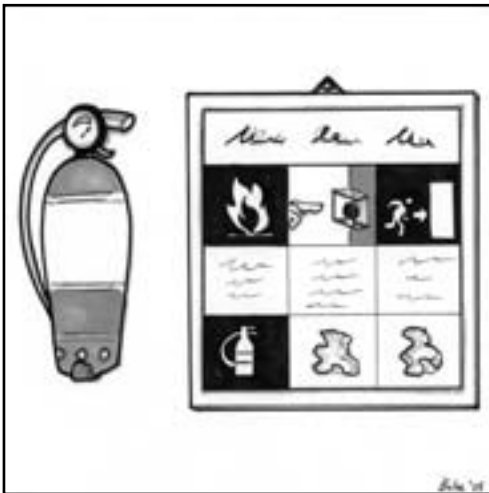
Pipes and ducts should not pass through library and reserve rooms. Provide an emergency evacuation plan to be applied in the event of flooding.

Номын сан болон бэлтгэл фондын өрөөгөөр ус дамжуулах хоолойг явуулахгүй байх ба ус алдах тохиолдолд аюулын үеийн нүүлгэн шилжүүлэх төлөвлөгөөтэй байх.

Insulate** electrical systems, avoiding loose wires.

Цахилгааны утас шалбарч, гал гарах аюулаас урьдчилан сэргийлж, цахилгааны төхөөрөмжүүдийг тусгаарлан байрлуулах.

Provide fire detection and fighting equipment; define measures to be taken at outbreak of fire.

Гал түймрээс болгоомжилж, түүнийг унтраах багаж хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжөөр хангах, гал гарах үед авах арга хэмжээг тодорхойлох.

LIBRARY AND RESERVE COLLECTION ROOM
НОМЫН САН БА БЭЛТГЭЛ ФОНДЫН ӨРӨӨ

Clean library and reserve rooms at regular intervals. Remove dust with vacuum cleaners fitted with total filtration, then wipe with damp floorcloth (once a week).

Номын сан болон бэлтгэл фондын өрөөг тогтмол хугацаанд цэвэрлэх, шороо тоосыг шүүлтүүрийн иж бүрдэл бүхий тоос сорогчоор цэвэрлэж, чийгтэй алчуураар арчих (7 хоногт нэг удаа).

Inspect reserve rooms and manuscripts at regular intervals. Train personnel to inspect reserve rooms and manuscripts regularly for mould, dust, insects and rodents.

Бэлтгэл фондын өрөө ба гар бичмэлүүдийг тогтмол хугацаанд шалгаж үзэж байх. Тоос шороо, хорхой шавьж, мэрэгч амьтдаас хамгаалах үүднээс бэлтгэл фондын өрөө, гар бичмэлүүдийг шалгаж байх ажилтанг сургаж бэлтгэх.

Store waste far from library.

Хог хаягдлын савыг номын сангаас
зайдуу байрлуулах.

Store manuscripts in the dark (or turn
off the lights when you leave the library).

Гар бичмэлүүдийг харанхуй газар
хадгалах (гарахдаа гэрлээ унтрааж
байх).

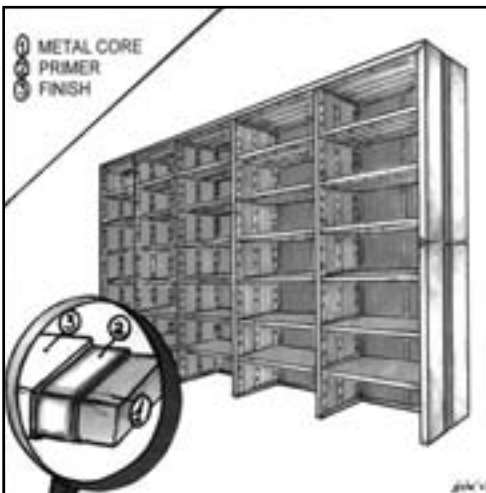
LIBRARY AND RESERVE COLLECTION ROOM
НОМЫН САН БА БЭЛТГЭЛ ФОНДЫН ӨРӨӨ

New acquisitions^{"1"} should be examined by a specialist before being added to the collection. Isolate^{"2"} affected books to reduce risk of general contamination.

Шинэ номыг фондонд авахдаа эхлээд мэргэжилтнээр үзүүлж шалгуулах хэрэгтэй. Хуучирч муудсан бусад номыг муутгахаас сэргийлж тусад нь хадгал.

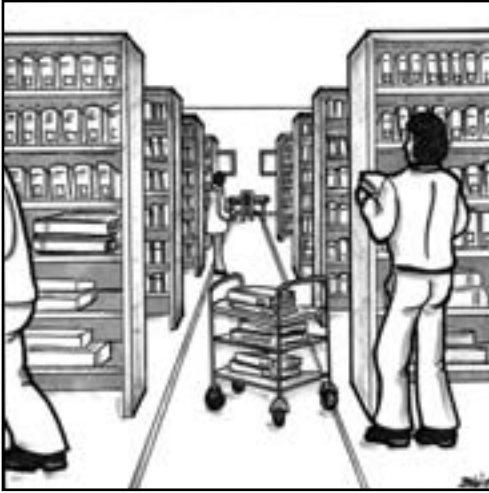
FURNITURE
ТАВИУР ЯМАР БАЙХ ВЭ?

Stock the library with painted^{"2,3"} shelves (if possible in metal)^{"1"}, free of cutting edges and bulges.

Номын санд хурц ирмэг, овгор товгоргүй, тэгш гадарга бүхий будмал тавиуруудыг байрлуулах (боломжтой бол төмөр байвал сайн).

LIBRARY AND RESERVE COLLECTION ROOM
НОМЫН САН БА БЭЛТГЭЛ ФОНДЫН ӨРӨӨ

Spacing of shelves should be sufficient to allow proper circulation of air.

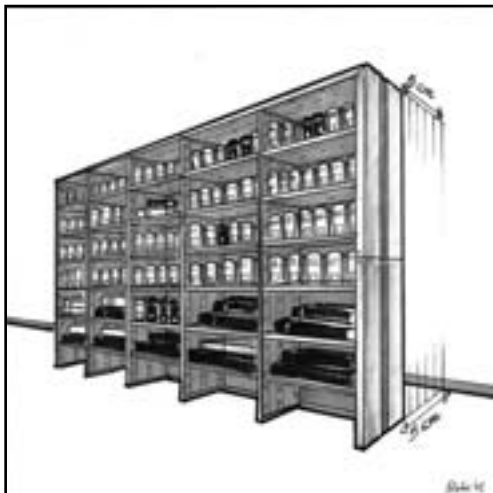
Тавиуруудыг байрлуулахдаа хоорондын зайг агаар чөлөөтэй орж байхаар тохируулах.

The lower shelf should be at least 15 cm above floor level in order to protect books against damp and rodents.

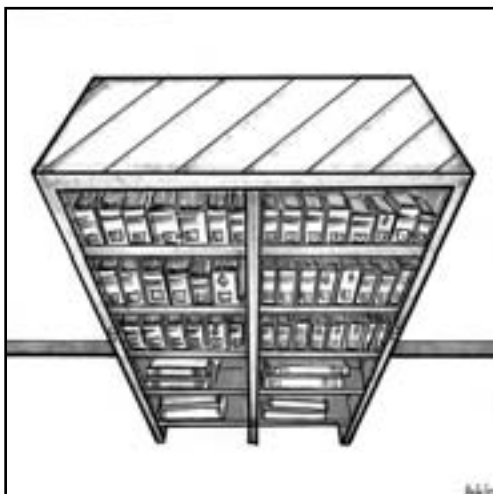
Ус чийг, мэрэгч амьтдаас хамгаалахын тулд хамгийн доод тавиурыг шалнаас 15 см-ээс доошгүй зайтай байхаар байрлуулна.

LIBRARY AND RESERVE COLLECTION ROOM
НОМЫН САН БА БЭЛТГЭЛ ФОНДЫН ӨРӨӨ

Keep a gap of at least 5 cm between shelves and wall.

Тавиур, хана хоёрын хооронд 5 см-ээс доошгүй хэмжээний зай гаргах.

Shelves should be closed by a panel at the top to protect documents against dust.

Тоос шороо дарахаас хамгаалж тавиуруудыг дээд талаас нь битүүлж өгөх.

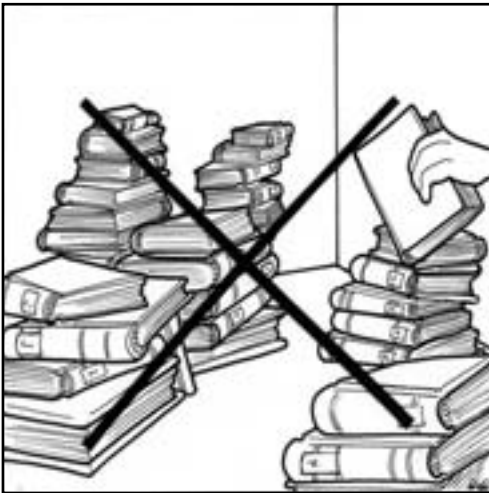
LIBRARY AND RESERVE COLLECTION ROOM
НОМЫН САН БА БЭЛТГЭЛ ФОНДЫН ӨРӨӨ

Avoid shelves that are too high, as manuscripts should be within easy reach.

Угаасан хуурай гараар номыг барь, даавуун бээлий тогтмол хэрэглэж занш.

BOOK STORAGE
НОМЫГ ХЭРХЭН БАЙРЛУУЛЖ
ХАДГАЛАХ ВЭ?

Never store books or manuscripts on floor.

Ном болон гар бичмэлүүдийг шалан дээр хадгалахыг хатуу цээрлэнэ.

BOOK STORAGE
НОМЫГ ХЭРХЭН БАЙРЛУУЛЖ
ХАДГАЛАХ ВЭ?

Do not store books on their fore edge or spine. As this may place undue pressure on spine and binding.

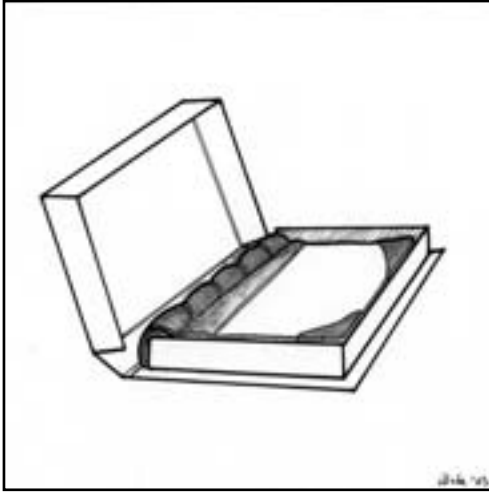
Номыг нуруу болон задгай талаар нь тавьж хадгалж болохгүй. Нуруу болон хавтаснууд дээр хэт даралт үүсч номын хэлбэр гажиж болно.

Do not let books protrude beyond shelf edges. Books might be damaged by passing trolleys or persons.

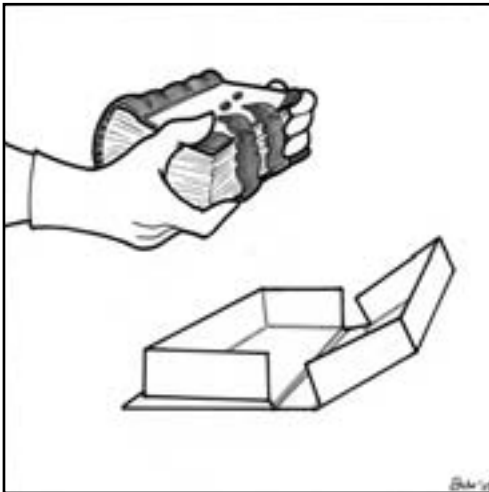
Номыг тавиурын тавцангаас гадагш илүү гаргаж тавьж болохгүй. Хажуугаар гарах тэргэнцэр болон хүнд тээглэн унаж гэмтэж болно.

BOOK STORAGE
НОМЫГ ХЭРХЭН БАЙРЛУУЛЖ
ХАДГАЛАХ ВЭ?

Store manuscripts, rare and / or deteriorated books in suitable boxes, laying them flat.

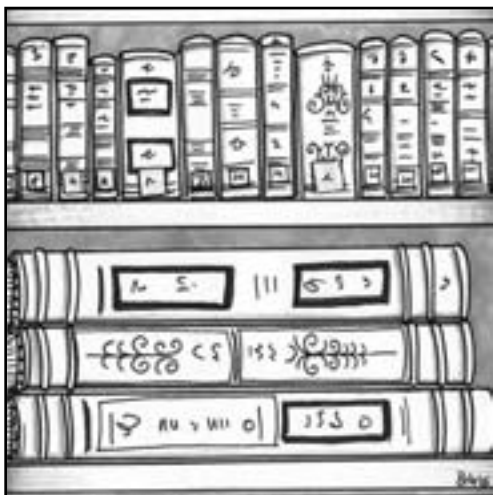
Гар бичмэлүүд болон ховордсон юм уу, муудсан номыг таарч тохирсон хайрцганд хэвтээ байдлаар хийж хадгалах.

Store books with metal parts in tailor-made boxes specially designed for these volumes. If stored on shelves, the metal parts are likely to damage books stored on either side.

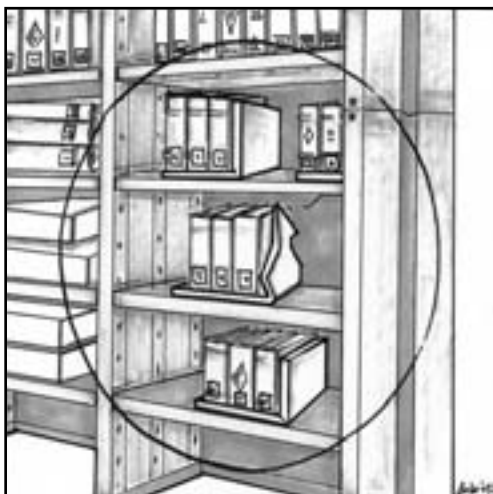
Металл бүтэц бүхий номуудыг зориулалтын хайрцганд хийж хадгал. Тавиур дээр хадгалвал металл хэсэг нь аль нэг талаасаа гэмтэж, муудаж болно.

BOOK STORAGE
НОМЫГ ХЭРХЭН БАЙРЛУУЛЖ
ХАДГАЛАХ ВЭ?

Lay large volumes flat; stack no more than three or four books of the same format.

Том оврын номуудыг хэвтээ байдалд тавь. Ингэхдээ ижил хэмжээний номуудыг 3, 4-өөс илүү давхарлаж болохгүй.

Only small books in good condition may be stood upright with book ends. Book ends should be smooth and have large angles.

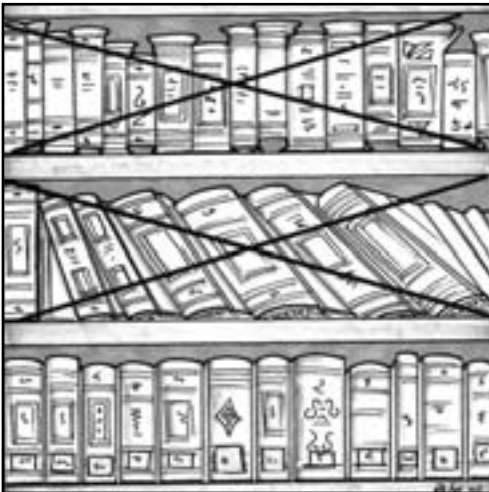
Хуучирч муудаагүй жижиг оврын номуудыг хашлагатай суурь дээр босоо байдлаар хадгалж болно.

BOOK STORAGE
НОМЫГ ХЭРХЭН БАЙРЛУУЛЖ
ХАДГАЛАХ ВЭ?

Do not stand small format books next to large format. This might leave large format books without sufficient support.

Жижиг оврын номыг том оврын номны хажууд битгий тавь. Тэдгээр нь том оврын номуудад найдвартай тулгуур болж чадахгүй нурж болно.

Do not tighten or space books excessively on shelves.

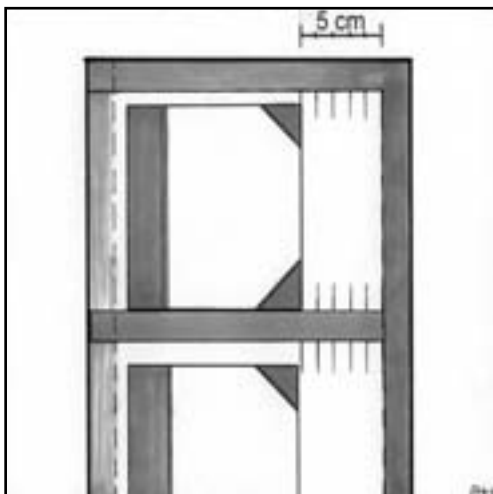
Номуудыг тавиур дээр хооронд нь хэтэрхий ойр, эсвэл хэт хол тавьж болохгүй.

BOOK STORAGE
НОМЫГ ХЭРХЭН БАЙРЛУУЛЖ
ХАДГАЛАХ ВЭ?

Leaning books are inclined to bend.

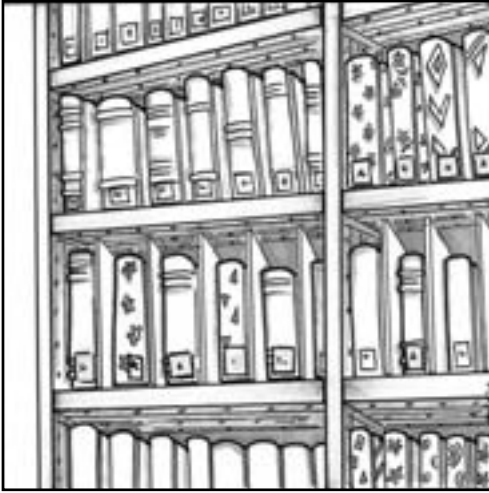
Нэг тийш налуулж тавьсан номууд нь муруй хазгай болох аюултай.

Keep of at least 5 cm space between books and the rear panel.

Тавиуруудын ар талын хавтан болон номуудын хооронд дор хаяж 5 см зайтай байхаар номуудыг байрлуул.

BOOK STORAGE
НОМЫГ ХЭРХЭН БАЙРЛУУЛЖ
ХАДГАЛАХ ВЭ?

Store leather bindings separately from paper/cardboard and cloth bindings. Tanned and acid leather might soil paper and fabric bindings.

Ширэн хавтастай номуудыг цаас/ картон болон бөс даавуун хавтастай номноос тусад нь тавь. Ширэн хавтас нь цаас болон даавуун хавтсыг гэмтээж болно.

HANDLING
НОМТОЙ ХЭРХЭН ХАРЬЦАХ ВЭ?

Wash and dry hands prior to handling. Cotton gloves are highly recommended.

Угаасан хуурай гараар номыг барь, даавуун бээлий тогтмол хэрэглэж занш.

HANDLING
НОМТОЙ ХЭРХЭН ХАРЬЦАХ ВЭ?

Provide space where to lay down the books moved.

Номуудыг зөөхдөө унахааргүй тавих, зай гаргаж байх.

Do not pull the books out by the head cap. This could loosen the spine.

Номыг тавиураас авахдаа нурууны өнцгөөс татаж авбал урагдаж болно.

Grasp the book at centre of spine while moving aside the volumes next to it and slightly lifting it.

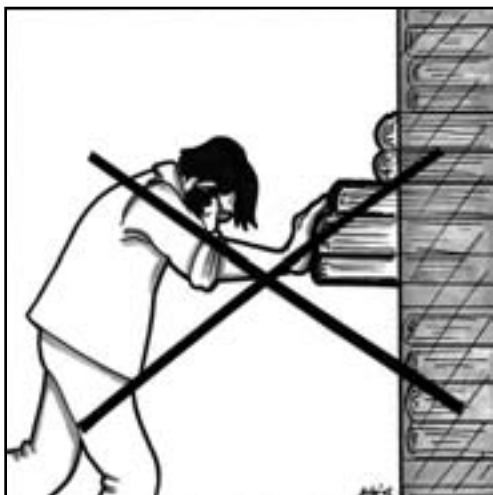
Номнуудыг хажуу тийш бусад номонд нь шахаж тавихдаа номны нурууны дунд хэсгээс барьж, үл ялиг өргөсөн маягаар хажуу тийш шахна.

If there is sufficient space above, slide the book towards you on its fore edge.

Хэрэв дээрээ гар орохуйц хангалттай зайтай бол номын задгай талаас нь өөр рүүгээ зөөлөн түлхэж гулсуулж авах.

HANDLING
НОМТОЙ ХЭРХЭН ХАРЬЦАХ ВЭ?

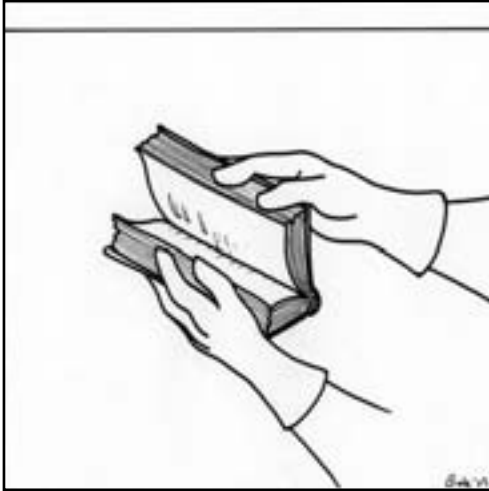
Never force a book into its shelf position.

Номыг тавиурт багтахгүй тохиолдолд хүчээр оруулж болохгүй.

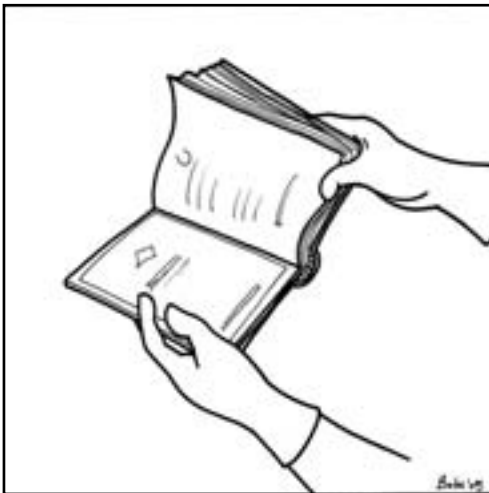
Open the manuscript carefully. Lay the manuscript down on a table...

Гар бичмэлийг болгоомжтой нээ. Эхлээд түүнийг ширээн дээр тавь.

...first open the centre pages...

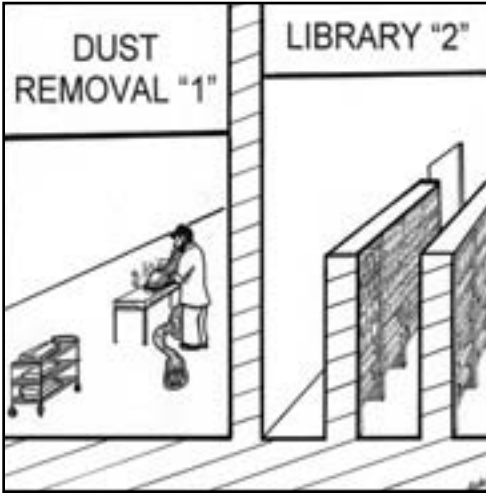
Тэгээд дунд хэсгээс нь сөх.

...then go back to the beginning.

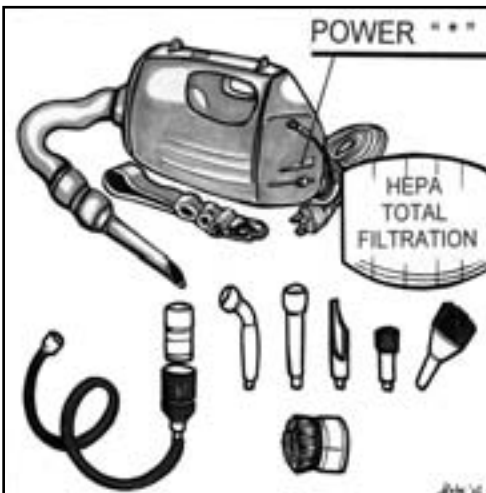
...дараа нь эхэн хэсгээс нь үз.

DUST REMOVAL
ШОРОО ТООСЫГ ЦЭВЭРЛЭХ

Perform dust removal¹ in a room at some distance from library or reserve².

Номын тоос шороог номын сан болон фондын номноос зайтай газар цэвэрлэх.

Use a vacuum cleaner fitted with a total filtration system, a power adjustor^{***} and a soft brush.

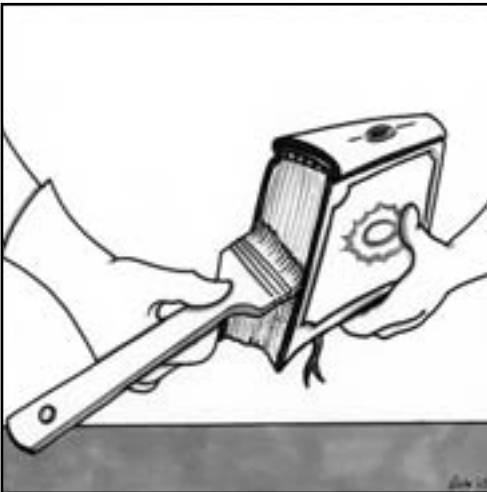
Шүүлтүүрийн иж бүрдэл бүхий тоос сорогч, цахилгаан тохируулагч, зөөлөн үстэй багс зэргийг ашиглах.

DUST REMOVAL
ШОРОО ТООСЫГ ЦЭВЭРЛЭХ

Do not use a vacuum cleaner on manuscripts in poor condition or having fragile parts.

Муудсан болон хэврэгшсэн гар бичмэлүүдийг цэвэрлэхдээ тоос сорогчийг хэрэглэж болохгүй.

Begin dust removal on outside of volume without letting it lodge in corners.

Эхлээд номын гадаргуу дээрх тоосыг өнцөг буланд нь үлдээхгүйгээр арилгах.

DUST REMOVAL
ШОРОО ТООСЫГ ЦЭВЭРЛЭХ

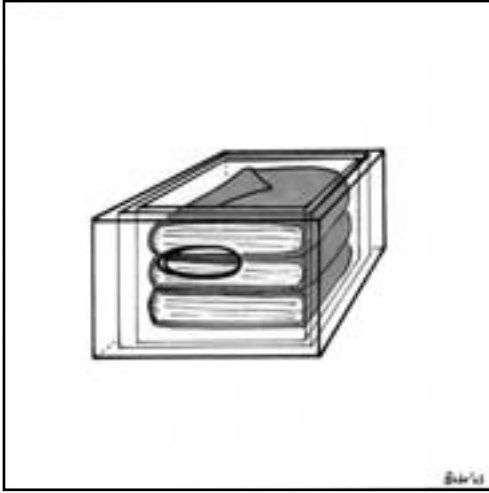
Remove dust from flyleaves and first and last section of the book block using a large, soft brush. Hold manuscript at an angle and make dust slide down to lower edge.

Зөөлөн үстэй, өргөн багс ашиглан номын ар, өврийн хавтас болон хуудас нэг бүрийн тоосыг цэвэрлэнэ. Ингэхдээ тоос доош унахуйцаар номыг хазайлгаж барина.

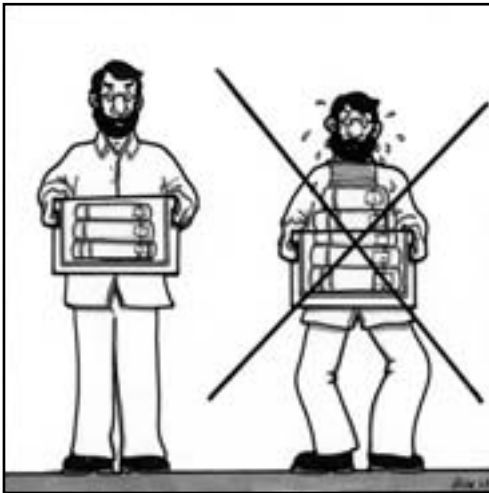
Before returning manuscript to shelf, clean the latter with a vacuum cleaner and a damp cloth.

Номыг тавиурт буцааж өрөхийн өмнө тавцангуудын тоос шороог тоос сорогчоор цэвэрлэж чийгтэй алчуураар арчина.

Transport manuscripts lying horizontally in a box.

Номыг зөөж тээвэрлэхдээ хайрцганд хэвтээгээр нь байрлуулна.

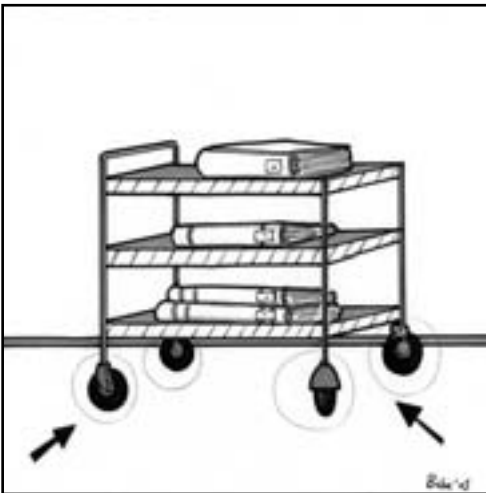
Carry only a limited number of manuscripts at a time (three or four).

Нэг удаад зөвхөн тодорхой тоо хэмжээний номыг зөөх (3 юм уу 4-өөр).

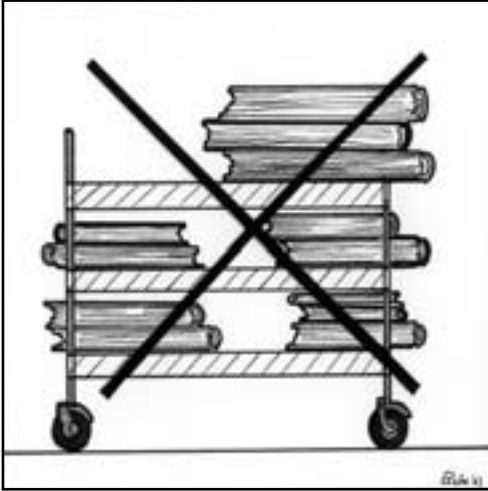
Heavy manuscripts should be moved by trolley.

Хүнд жинтэй номуудыг тэргэнцрээр зөөнө.

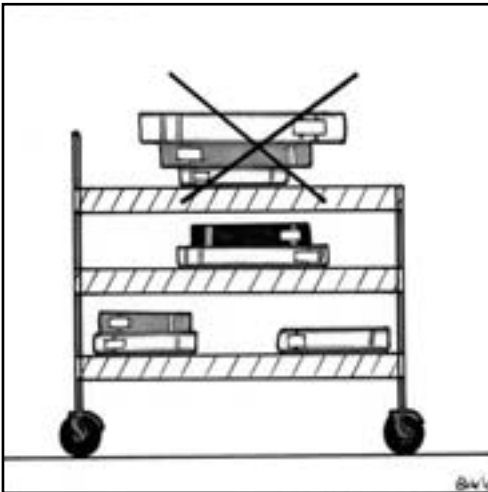
Use a trolley fitted with large rubber wheels. Such wheels keep the manuscripts in a stable position and absorb vibrations.

Ингэхдээ том резинэн дугуйтай тэргэнцрийг ашиглах ба энэ резинэн дугуй нь чичиргээ доргио үүсгэхгүй бөгөөд унагахгүй байх сайн талтай.

Make sure that manuscripts do not protrude over side of trolley.

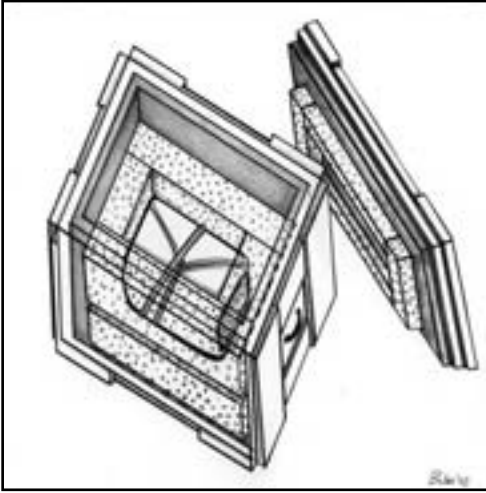
Номуудыг тэргэнцрийн тавиураас илүү гаргаж тавьж болохгүй.

Never place a large volume on a smaller one. Non-observance of this recommendation may cause the large book to fall on the floor during transport.

Том оврын номуудыг жижиг дээр нь бүү тавь. Үүнийг анзаараагүйгээс зөөх үед ном унаж гэмтэж болно.

TRANSPORT
ЗӨӨЖ ТЭЭВЭРЛЭХ

For any extramural transport (into another building), use hermetically sealing boxes.

Номыг гадагш (өөр байшинд оруулах гэх мэт) зөөхдөө сайтар битүүмжилсэн хайрцгийг ашиглах.

CONSULTATION
НОМЫГ АШИГЛАХАД ЮУГ
АНХААРАХ ВЭ?

Do not leave manuscripts in poor condition available for consultation^{***}.

Уншиж, ашиглаж болох, их муудсан гар бичмэлийг хяналтгүй орхиж болохгүй.

Display the basic rules for handling. Provide for surveillance of consultation room.

Номтой харьцаж арчлах талаарх үндсэн журмуудыг ил байрлуулж сурталчилах, ном уншиж ашиглах өрөөг сайтар хянаж байх шаардлагатай.

Wash and dry hands before handling manuscripts.

Номонд хүрэхийн өмнө гараа угааж хатаа.

CONSULTATION
НОМЫГ АШИГЛАХАД ЮУГ
АНХААРАХ ВЭ?

Do not drink, eat or smoke in library or reading room.

Номын сан, уншлагын танхимд ууж идэх, тамхи татахыг хориглоно.

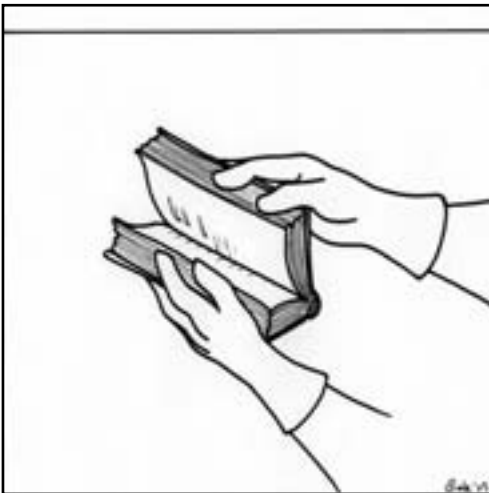
To consult a manuscript, lay it on a clean table free of any object, or use a book-rest suited to size of volume.

Номыг уншиж судлахдаа өөр ямар нэг зүйл байхгүй цэвэр ширээн дээр тавих ба ингэхдээ номын хэмжээнд таарсан тавиурыг ашиглах.

Open the manuscript gradually. Lay it on a table...

Номыг алгуурхан дэлгэж ширээн дээр тавь.

... first open the centre pages...

Эхлээд номын дунд хэсгээр сөх.

CONSULTATION
НОМЫГ АШИГЛАХАД ЮУГ
АНХААРАХ ВЭ?

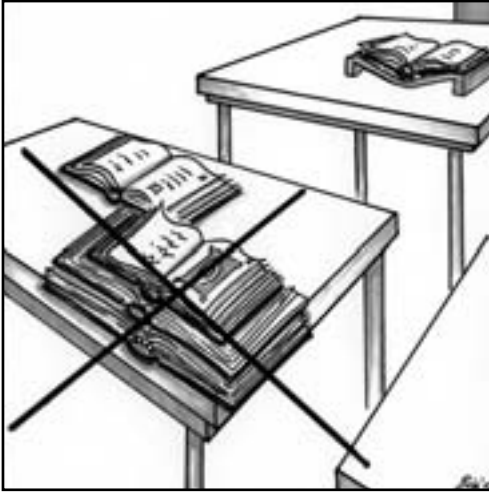
...then go back to the beginning.

Дараа нь номын эх рүү нь яв.

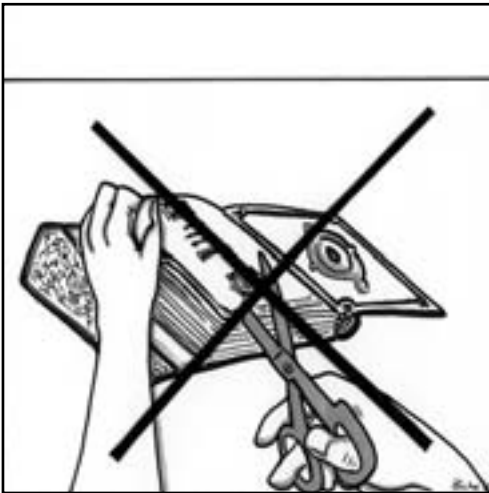
Do not place manuscripts facing a window and do not expose to direct sunlight.

Ном, гар бичмэлийг цонх руу харсан буюу нар тусах газар битгий тавь.

Do not stack open manuscripts.

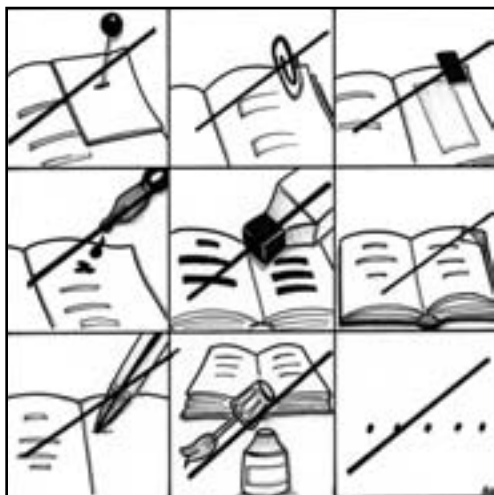
Дэлгээстэй номуудыг давхарлан тавьж болохгүй.

Do not tear or cut pages.

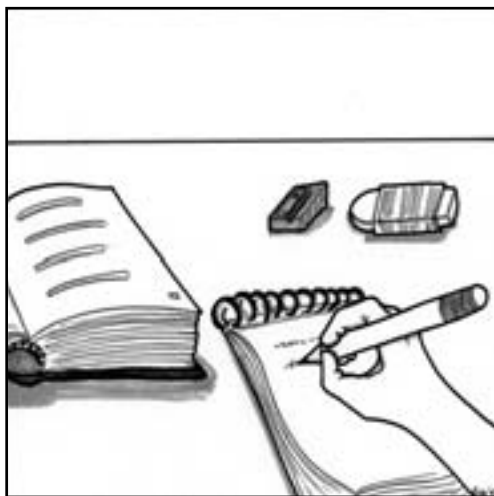
Хуудсуудыг урж тасдах юм уу, хайчилж авч болохгүй.

CONSULTATION
НОМЫГ АШИГЛАХАД ЮУГ
АНХААРАХ ВЭ?

Do not mark manuscripts in any way whatever (paper clip, needle, post-it®, ink, ball-point pen, correction fluid, marker) or turn down the corner of a page, etc...

Гар бичмэлүүд дээр ямар нэг (цаасны хавчаар, зүү, бэх, бал, арилгагч гэх мэт зүйл ашиглан) тэмдэг тавих ба хуудсуудыг нугалахыг цээрлэ.

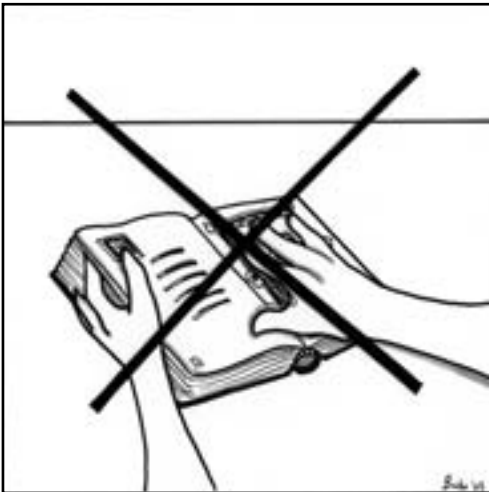
To write down notes, only pencils are authorized.

Тэмдэглэгээ хийхдээ зөвхөн балын харандаа ашиглахыг зөвшөөрнө.

Do not lean on manuscripts while reading them or taking notes.

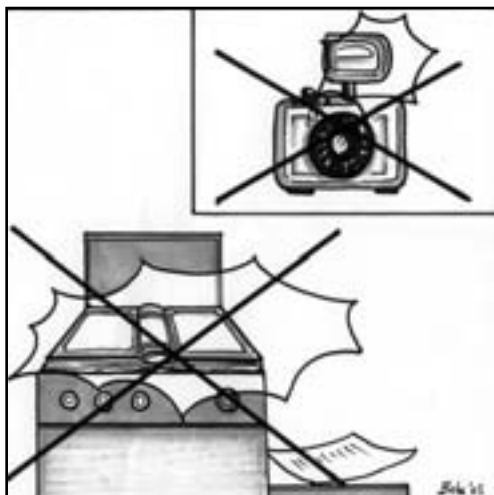
Гар бичмэлүүдийг унших юм уу, тэмдэглэгээ хийж байхдаа дээр нь тохойлдож дарж болохгүй.

Do not touch illuminations/illustrations, or manuscript and printed areas.

Гар бичмэлийн зураг чимэглэл, бичвэрүүд болон хэвлэмэл хэсгүүд дээр гар хүргэж болохгүй.

CONSULTATION
НОМЫГ АШИГЛАХАД ЮУГ
АНХААРАХ ВЭ?

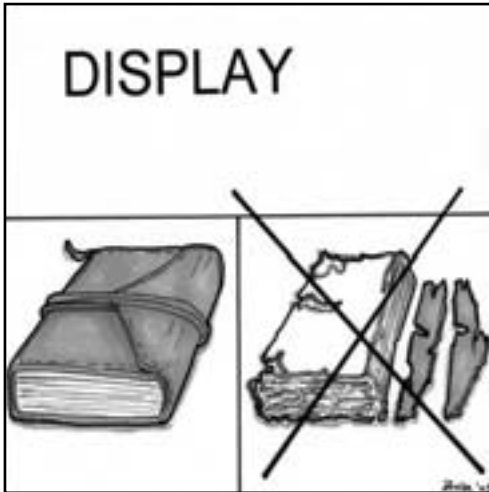
Do not photocopy manuscripts or take pictures without the consent of the owner or person responsible.

Гар бичмэлүүдийг хувилах буюу эзэмшигч болон хариуцсан хүний зөвшөөрөлгүйгээр зураг авахыг хориглоно.

Close the manuscript after consultation.

Хэрэглэж дууссаныхаа дараа гар бичмэлийг хааж бай.

Check state of preservation of manuscripts before displaying them.

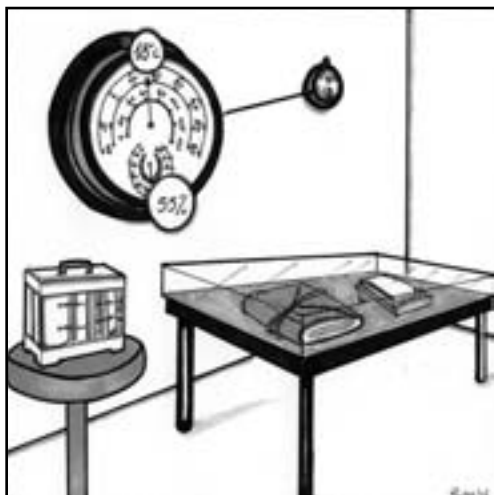
Гар бичмэлүүдийг үзүүллэгт тавихаас өмнө тэдний хадгалалтын байдлыг шалгаж үз.

If they are in good condition, you may expose them for a maximum of one month each year.

Хэрэв номын чанар байдал сайн байвал жил бүр нэг сар хүртэл хугацаагаар үзүүллэгт тавьж болно.

DISPLAY
ҮЗҮҮЛЛЭГТ ТАВИХ

Set the display room air conditioning parameters (relative humidity between 50 and 60% and temperature between 16 and 20°C).

Үзүүлэгийн танхимд агааршилтыг тодорхойлох параметр тавь (чийгшилт 50–60%, температур 16–20 хэм).

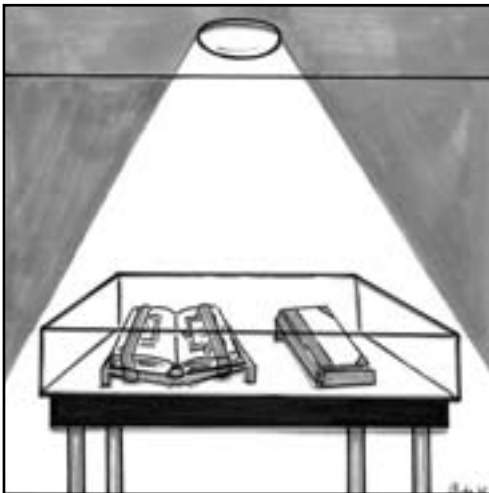
Display manuscripts in safe showcases.

Гар бичмэлүүдийг найдвартай шилэн хоргонд тавьж үзүүлэх.

Fit showcase panes³ with anticaloric² and UV¹ filters.

Шилэн хоргуудыг халалт болон хэт ягаан туяанаас хамгаалсан шүүлтүүр бүхий төхөөрөмжийг байрлуулах.

Place light source outside showcase.

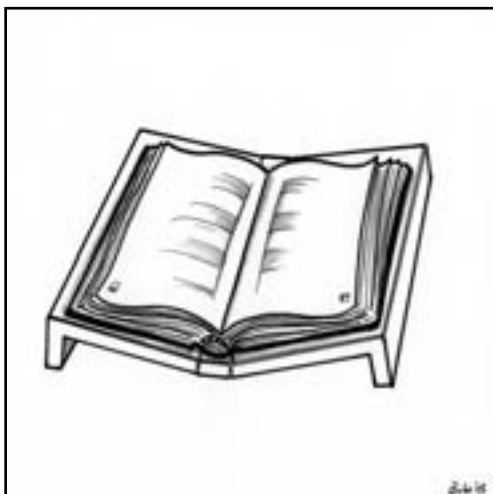
Гэрэлтүүлгийг хоргоны гадна талд байрлуул.

DISPLAY
ҮЗҮҮЛЛЭГТ ТАВИХ

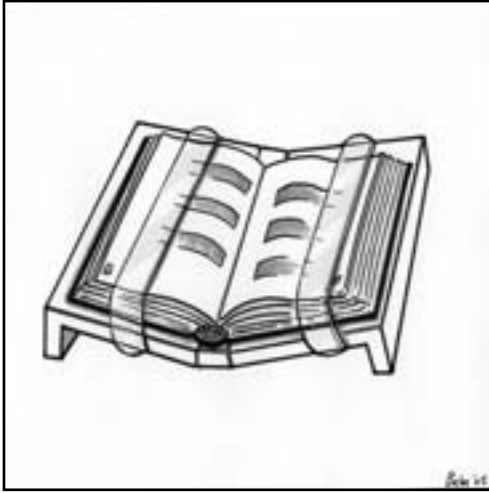
The intensity of the light shall be limited to 50 Lux.

Гэрэлтүүлгийн хэмжээг 50 Lux-ээс ихгүй байлга.

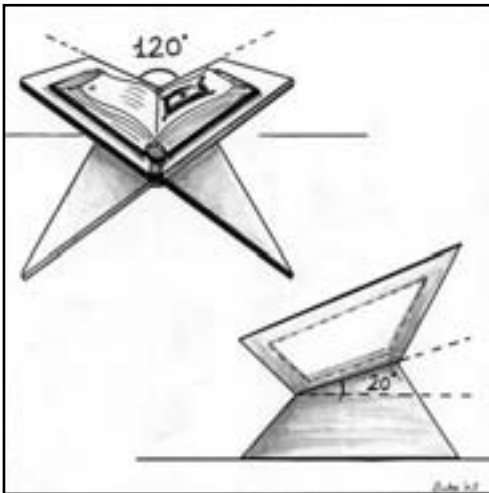
Display manuscripts on book-rests made of or lined with neutral cardboard.

Гар бичмэлүүдийг хатуу картонон буюу өнгөлсөн тавиурууд дээр тавьж үзүүл.

The manuscript should be held open by polyester ribbons adapted to the profile of the manuscript.

Гар бичмэлийг түүний хэмжээнд тохирсон мерзетрэн туузан даруулгаар дэлгээстэй байдалд нь дарж тогтоож болно.

The opening angle shall not exceed 120° and the tilting angle, with respect to the horizontal plane, shall not exceed 20° .

Номын нээлттэй (дэлгээтэй) байх үеийн өнцөг 120° -аас ихгүй, тавиурын хэвтээ хавтгайд хазайлтын өнцөг нь 20° -аас ихгүй байх.